

احیای ارزش‌های راستین

قسمت اوّل : کلیات

الف) اهداف

- ۱- هدف کلی : تبیین و توضیح اقدامات ائمه اطهار (ع) در قلمروهای امامت
- ۲- اهداف آموزشی :
 - بیان اقدامات ائمه اطهار (ع) در قلمرو مرجعیت دینی
 - بیان مجاهدات ائمه اطهار (ع) در قلمرو ولایت ظاهری
 - تبیین اسوه بودن ائمه اطهار (ع) و درس گرفتن از آن بزرگواران
 - بیان چگونگی بهره‌مندی مردم از ولایت معنوی ائمه اطهار (ع)

ب) پیش‌دانسته‌ها

پیش‌دانسته‌های این درس، بیشتر به درس‌های قبل مربوط می‌شود و عبارت‌اند از :

- ۱- قلمروهای مربوط به امامت : مرجعیت دینی
ولایت و رهبری
ولایت معنوی
- ۲- نام ائمه اطهار (ع) به ترتیب
- ۳- نام برخی حاکمان دوران ائمه اطهار، مانند : معاویه و یزید و آشنایی اجمالی با تاریخ دو سلسله بنی‌امیه و بنی‌عباس.

ج) اصطلاحات علمی درس

- ۱- حدیث سلسله الذهب
- ۲- تقیه

- ۳- کلمه «لا اله الا الله»
 ۴- علویان
 ۵- کتب اربعه
 ۶- عباسیان

د) ارتباط با درس قبل

درس‌های هفتم و هشتم در حقیقت، دو قسمت از یک درس‌اند و به همین جهت، در دو قسمت ارائه شده‌اند. درس هفتم، نشان‌دهنده بستر و زمینه‌ای است که ائمه اطهار(ع)، امامت و رهبری خود را در آن اقامه کرده‌اند. در درس هشتم، اقدامات آن بزرگواران در این بستر و زمینه تشریح می‌شود. این شیوه ارائه، به دانش‌آموزان کمک می‌کند که اهمیت اقدامات ائمه اطهار(ع) را بهتر درک کنند و نقش مؤثر آنان روشن‌تر شود.

هـ) محورهای اصلی درس

- ۱- پیامبر اکرم (ص) به دستور خداوند، از مردم خواست که با محبت ورزیدن به اهل بیت(ع) و پیروی از آنان، پاداش رسالت ایشان را بپردازند.
- ۲- محبت ورزیدن به اهل بیت(ع) و تبعیت از ایشان سبب می‌شد که رسالت رسول خدا(ص) ادامه یابد و تعالی و رشد جامعه اسلامی تأمین شود.
- ۳- در شرایط سخت و پیچیده پس از پیامبر(ص)، ائمه اطهار(ع) مسئولیت‌های مربوط به امامت را با شیوه‌های مناسب و مؤثر پی‌گیری کردند.
- ۴- ائمه اطهار(ع) با تبیین قرآن کریم، حفظ سیره رسول خدا(ص)، تربیت شخصیت‌های برجسته و پاسخ به نیازهای جدید مسلمانان، مسئولیت‌های مربوط به مرجعیت علمی را به انجام رساندند.
- ۵- ائمه اطهار(ع) با شیوه‌های مناسب، با همه حاکمان جورِ زمان خود، مبارزه کردند و جبهه مخالفان با این حاکمان را رهبری می‌کردند.
- ۶- ائمه اطهار(ع) با بهره‌مندی از ولایت معنوی، تربیت و تکمیل نفوس یاران مستعد را برعهده گرفتند و آن‌ها را به سوی کمال و قرب الهی هدایت کردند.
- ۷- ابعاد فردی و اجتماعی زندگی ائمه اطهار(ع)، کامل‌ترین اسوه و الگو برای مسلمانان در تمام دوره‌هاست که با شناخت و تحلیل زندگی آنان، شیوه‌های درست عمل در زندگی فردی و اجتماعی خود را بیابند و راه ترقی و کمال را بیمایند.

قسمت دوم : سازماندهی فعالیت یاددهی — یادگیری

الف) ارزشیابی از درس قبل

دبیر، در ابتدای تدریس، با توجه به موارد ذکر شده، از دانش‌آموزان ارزشیابی به عمل می‌آورد.

ب) آماده‌سازی و ایجاد انگیزه

برای آماده‌سازی، مسیرهای مختلفی را می‌توان انتخاب کرد: مسیر اول بهره‌مندی از آیات درس و انجام فعالیت‌های «پیام آیات» است.

مسیر دوم، بازگشتی به درس هفتم است. در این بازگشت، مسئله‌ای را به این صورت طرح می‌کنیم که اگر اوضاع فرهنگی و اجتماعی با همان شرایط پیش می‌رفت، چه اتفاقی می‌افتاد. اگر امروزه قرآن کریم در دست ماست، از احکام اسلامی اطلاع داریم و دین اسلام، نه به عنوان یک دین سطحی و تحریف شده بلکه به عنوان یک دین الهی حقیقی و تعالی‌بخش مطرح است، چه علتی دارد؟ مسیر سوم استفاده از فیلم است. اگر فیلمی از زندگانی امام علی (ع)، امام حسن (ع) و امام رضا (ع) یا سایر ائمه اطهار (ع) که پیچیدگی شرایط آن عصر را نشان دهد در اختیار داشته باشیم، می‌توانیم در ابتدای درس آن را به نمایش بگذاریم و تدریس را با آن آغاز کنیم.

مسیر چهارم، ذکر خاطرات دبیر و دانش‌آموزان از زیارت مرقد امام رضا (ع)، حضرت معصومه (س)، حضرت عبدالعظیم، شاه چراغ و سایر زیارت‌گاه‌های مشهور است. سپس دبیران این سؤال را طرح کنند که: آیا این عزت و احترام و بارگاه از همان ابتدا بوده است؟ آنگاه دبیر اندکی از سختی‌ها و آزار و اذیت‌های حاکمان جور و حق‌طلبی این بزرگواران را توضیح دهد تا دانش‌آموزان متوجه شوند که این شکوه و جلال فعلی ناشی از مجاهدت آن بزرگواران در راه حق بوده است.

ج) اجزای تدریس

تدریس این درس، شامل این اجزا است:

ردیف	اجزای تدریس
۱	قرائت و ترجمه آیات
۲	انجام فعالیت پیام آیات
۳	تبیین هدف پیام آیات (با مراجعه به سخنان امیرالمؤمنین)
۴	استخراج پیام حدیث
۵	تبیین اقدامات مربوط به مرجعیت دینی
۶	انجام فعالیت بررسی
۷	تبیین اقدامات مربوط به ولایت ظاهری
۸	توضیح درباره ولایت معنوی امامان
۹	توضیح قسمت‌های برای مطالعه
۱۰	اجزای گام سوم

۱- قرائت و ترجمه آیات

در ابتدای تدریس درس جدید، قرائت آیات تمرین می‌شود و ترجمه آیات تکمیل می‌گردد.

۲- انجام فعالیت «پیام آیات»

دانش‌آموزان به تدبیر در آیات ابتدای درس می‌پردازند و پاسخ سؤال‌های طرح شده را از طریق تفکر در آیات می‌دهند.

بنابر آیه ۵۷ سوره فرقان، کسانی پاداش رسالت را خواهند داد که راه خدا را در پیش بگیرند و هدایت الهی را بپذیرند.

بنابر آیه ۲۳ شوری، پاداش رسالت پیامبر اکرم (ص)، مودّت به اهل بیت ایشان است. بنابر آیه ۴۷ سوره سبأ، این پاداش از آن جهت برای خود مردم است که نتیجه مودّت اهل بیت پیامبر اکرم (ص) پیروی از راه آنان و رستگاری اخروی است.

«قری» که در آیه ۲۳ شوری آمده، در لغت به معنای خویشان است. اما در قرآن کریم، برای گروه خاصی از خویشان به کار رفته که توضیح آن بنابر تفسیر المیزان در قسمت دانستنی‌های ضروری خواهد آمد.

۳- تبیین هدف پیام آیات

بعد از استخراج پیام آیات، لازم است که دبیر به تبیین این پیام‌ها بپردازد و توضیح دهد که چگونه مودّت اهل بیت (ع) و حبّ و دوستی به آنان به نفع خود مؤمنان است.

دبیر برای توضیح این مطلب می‌تواند از درس «دوستی با حق» که در کتاب دین و زندگی (۲) آمده بود استفاده کند. در آن درس توضیح داده شد که نتیجه دوستی و محبت به حق پیروی و اطاعت از حق است. زیرا محبت اطاعت می‌آورد. در اینجا هم که خداوند از ما خواسته تا محبت اهل بیت را در دل خود جای دهیم، یکی از نتایج مهم این محبت، پیروی از آنان و اسوه قرار دادن آن بزرگواران است.

لازم است که دبیر سخنان امیرالمؤمنین (ع) را بخواند و به دانش‌آموزان توضیح دهد که مسلمانان آن دوره به سخنان ایشان توجه نکردند و به سرنوشت اسف‌باری دچار شدند.

۴- استخراج پیام حدیث

برای این که دانش‌آموزان به نکات مهمی که در سخنان امیرالمؤمنین (ع) آمده بیشتر توجه کنند، به صورت گروهی یا انفرادی به تفکر در حدیث می‌پردازند و پیام‌های آن را استخراج می‌کنند. آنان می‌توانند به این پیام‌ها برسند:

— پیروی از قرآن، با شناخت دشمنان قرآن و مقابله با آنان ممکن است.

— قدم گذاشتن در راه راست با شناخت راه منحرفان و مقابله با آنان امکان‌پذیر است.

— حق را باید از اهل حق طلب کرد.

— کسانی که اهل حق هستند، ظاهر و باطنشان یکسان است.

— ملاک و معیار حق‌طلبان دین است، نه چیز دیگر.

— کسانی که اهل حق هستند، هم سخن گفتن و هم سکوت آنان معیار است.

۵- تبیین اقدامات مربوط به مرجعیت دینی

در این مرحله، ابتدا دبیر مسئولیت‌های دوگانه امام را یادآوری می‌کند و توضیح می‌دهد که در این درس، اقدامات ائمه اطهار (ع) در چارچوب این مسئولیت‌ها تقسیم‌بندی شده است. توضیح اقدامات این بزرگواران در چارچوب مسئولیت‌های امامت سبب می‌شود که عملکرد ایشان به عنوان امام برای دانش‌آموزان روشن‌تر شود و بدانند که مسئولیت‌های مربوط به امامت، به نحو کامل انجام شده است. برخی تصور می‌کنند چون ائمه اطهار (ع) جز زمان اندکی نتوانستند حکومت را به دست بگیرند، پس وظایف مربوط به امامت هم خود به خود تعطیل شده یا خیلی کم‌رنگ بوده است، در حالی که چنین

نیست و ائمه اطهار (ع) با وجود این که حکومت را در اختیار نداشته‌اند، اقدامات گوناگونی در قلمروهای سه‌گانه امامت انجام داده‌اند که حفظ اسلام و شکل‌گیری تمدن اسلامی مدیون این اقدامات است.

تذکر: در این درس، ضمن طرح برخی اقدامات، در بخش «برای مطالعه» نمونه‌هایی از آن اقدامات، معرفی شده است. خوب است که دبیر محترم در ضمن توضیحات خود از این نمونه‌ها استفاده کند تا درس برای دانش‌آموزان روشن‌تر و ملموس‌تر باشد.

قراردادن این نمونه‌ها در بخش «برای مطالعه» بدان جهت بوده است که هم حجم درس افزایش نیابد و هم دانش‌آموزان به محتوای اقدامات توجه کنند و آن‌ها را به خاطر بسپارند. حفظ کردن نمونه‌ها و مصداق‌ها ضرورتی ندارد.

۶- انجام فعالیت بررسی

این فعالیت، میان این درس و درس قبل ارتباطی مناسب برقرار می‌کند و تأثیر اقدامات ائمه اطهار (ع) را در حل مسائل زمان ایشان نشان می‌دهد. یادآوری می‌کنیم که این فعالیت، جزء فعالیت‌های ستاره‌دار است و نباید در امتحان کتبی پایانی یا آزمون دانشگاه‌ها مورد سؤال قرار گیرد.

در این فعالیت، دانش‌آموزان باید به درس قبل مراجعه کنند و بگویند که این چهار اقدام ائمه اطهار (ع) در جهت حل کدام یک از مشکلات و مسائل دنیای اسلام مؤثر بوده است. از آن‌جا که این یک سؤال واگراست، ضرورتی ندارد که دانش‌آموزان را محدود به یک جواب معین کنیم؛ زیرا ممکن است برخی دانش‌آموزان به مواردی اشاره کنند که در کتاب نیامده یا مورد توجه دبیر نبوده است.

اقدام اول، یعنی تعلیم و تفسیر قرآن کریم، پاسخ‌گوی مشکل تحریف اندیشه‌های اسلامی بود و هم‌چنین سبب شد که مردم شخصیت‌ها و الگوهای غیرقابل اعتماد را بهتر بشناسند و به تفسیر و برداشت آنان از قرآن کریم اعتماد نکنند.

اقدام دوم؛ یعنی، حفظ سخنان و سیره پیامبر (ص) سبب شد که آثار ناگوار ممنوعیت نقل حدیث توسط خلیفه دوم کمتر شود و تعداد قابل توجهی از سخنان آن حضرت، نزد علمای شیعه حفظ گردد و امکان شناخت جاعلان حدیث فراهم آید و گروه‌های زیادی از محققان، به خصوص شیعه، به احادیث این جاعلان اعتنا نکنند. هم‌چنین باعث آن شد که مردم، تفاوت رهبری و حکومت رسول خدا (ص) با حاکمان جور را درک کنند و این حکومت‌ها را نمونه‌های رهبری اسلامی نشمارند. هم‌چنین سبب شد که در مقابل تحریف معارف، معارف صحیح نیز به گوش مردم برسد.

اقدام سوم، یعنی تبیین معارف اسلامی متناسب با نیازهای نو، هم اقدامی در مقابل تحریف در معارف بود و هم اقدامی در برابر ظهور شخصیت‌های غیرقابل اعتماد. این شخصیت‌ها نظرات و

دیدگاه‌هایی ارائه می‌کردند که با حقیقت اسلام سازگاری کمتری داشت. اقدام چهارم، یعنی تربیت شخصیت‌های اسلامی، اقدامی بود در مقابل ظهور شخصیت‌ها و الگوهای غیرقابل اعتماد.

۷- تبیین اقدامات مربوط به ولایت ظاهری

این اقدامات و مجاهدت‌ها که به قلمرو رهبری و ولایت ظاهری ائمه اطهار(ع) مربوط است، نشان می‌دهد که برخلاف تصور برخی که فکر می‌کنند با شهادت امام حسین(ع) مبارزه برای به‌دست گرفتن حکومت اسلامی تعطیل شد و ائمه اطهار(ع) فقط کار فرهنگی می‌کردند، قضیه چنین نبوده است و همه این بزرگواران حتی یک لحظه هم برای سرنگونی حکومت‌های طاغوتی و استقرار حکومت عدل که از جانب رسول خدا(ص) برعهده آنان قرار گرفته بود، غفلت نورزیده‌اند.

بزرگ‌ترین دلیل بر این موضوع، ترس و وحشت حاکمان جور از ائمه اطهار(ع) بود به‌طوری که تصمیم گرفتند آن بزرگواران را همواره تحت اذیت و آزار و حبس و محاصره قرار دهند و بالاخره هم به شهادت رسانند.

نکته بسیار مهم در شیوه مبارزه ائمه اطهار که برگرفته از سیره رسول خدا(ص) و پیامبران الهی بود، این است که آنان آمادگی مردم را شرط اصلی تحقق نظام اسلامی و الهی می‌دانستند و اقدامات کوچک گروهی یا فردی یا استفاده از زد و بندهای سیاسی و اعمال کودتاگونه را برای به‌دست گرفتن قدرت صحیح نمی‌دانستند؛ زیرا تشکیل حکومت اسلامی تنها با تعویض حاکمان محقق نمی‌شود بلکه آمادگی و مشارکت عموم یا بیش‌تر مردم است که امکان حاکمیت قانون اسلامی را میسر می‌سازد. با تأسی به همین شیوه بود که رهبر کبیر انقلاب اسلامی در سال‌های مبارزه علیه رژیم شاه، روش مبارزه مردمی را بر شکل‌های دیگر مبارزه ترجیح داد و با همراه ساختن عموم ملت نظام اسلامی را بنیان‌گذاری کرد.

به همین جهت شیوه مبارزه ائمه اطهار(ع)، از امام چهارم تا یازدهم، متمرکز بر روشی بود که به آگاهی مردم منجر شود و آنان از صمیم دل رهبری ائمه(ع) را بپذیرند و رفتاری که با امام علی(ع)، امام حسن(ع) و امام حسین(ع) کردند، نمایند و به عواقب و آثار زندگی در نظام اسلامی و رهبری الهی تن دهند و حق را هرچند که تلخ باشد بپذیرند.

در این قسمت، دبیر محترم اصول ذکر شده در این مجاهدت‌ها را توضیح می‌دهد و مثال‌هایی برای آن‌ها ذکر می‌کند.

در اصل چهارم، از اصولی که در ذیل بند «ب» ذکر شده، اصل «تقیه» مطرح شده است که به دلیل وجود برداشت‌های غلط از آن نیازمند توضیح درست و دقیق است.

به‌طور خلاصه، تقیه روشی برای حفظ جان خود و فرار از مبارزه و ترک صحنه نبرد حق و باطل و عافیت طلبی نبوده بلکه به معنای پرهیز از احساسات و ازدست دادن نیروها بدون دستاورد روشن، گرفتار نشدن در دام‌های دشمن و وارد کردن بیشترین ضربه به دشمن با کمترین تلفات و فراهم کردن زمینه برای آگاهی مردم بوده است.

۸- توضیح درباره ولایت معنوی امامان

در این جا، دبیر به تبیین ولایت معنوی ائمه (ع) می‌پردازد و با استفاده از مطالبی که در درس پنجم در این باره آمده، نمونه‌هایی از هدایت‌های مربوط به این ولایت را توضیح می‌دهد.

۹- توضیح قسمت‌های برای مطالعه

این درس دارای دو قسمت برای مطالعه است که در آن‌ها نمونه‌هایی از اقدامات ائمه اطهار (ع) ذکر شده است. دبیران محترم می‌توانند این نمونه‌ها را در ضمن توضیحات خود ارائه دهند یا در حین تدریس، از دانش‌آموزان بخواهند که آن نمونه‌ها را ذکر کنند. هم‌چنین می‌توانیم برخی از دانش‌آموزان را تشویق کنیم که خود را آماده کنند و در جلسه بعد این نمونه‌ها را گزارش دهند.

۱۰- اجرای گام سوم

درس‌های پنجم تا هشتم به تبیین اصل امامت و سیره ائمه اطهار (ع) اختصاص داشت. اکنون که این بخش از درس به پایان رسیده، لازم است که یک استفاده عملی و کاربردی صورت گیرد و جای خود را در برنامه‌ریزی دینی پیدا کند. به همین جهت در گام سوم، سه برنامه پیشنهاد شده که دانش‌آموزان در برنامه‌ریزی دینی خود بدان بپردازند.

برنامه اول: تلاش برای افزایش معرفت به اصل امامت و ائمه اطهار (ع)

برنامه دوم: تلاش برای تقویت و تعمیق محبت به ائمه اطهار (ع)

برنامه سوم: تلاش برای اسوه قرار دادن آنان و پیروی از دستوراتشان

تذکر: گام‌های کتاب، وسیله‌ای است تا آموخته‌های نظری راهی به‌سوی عمل پیدا کنند و دانش‌آموزان نگاه برنامه‌ای به آن‌ها داشته باشند.

به همین جهت، خوب است که دبیران بر انجام درست گام‌ها و توجه به آن‌ها تأکید کنند و شیوه‌های مناسب اجرای آن‌ها را در کلاس به‌کار گیرند.

گام‌ها یک فعالیت اختیاری است و مطالعه و حفظ آن‌ها الزامی ندارد و از آن‌ها سؤال طرح

نمی‌شود.

د) انجام بخش اندیشه و تحقیق

سؤال این بخش درباره شیوه‌های مبارزه ائمه اطهار در مقابل حاکمان زمان خود می‌باشد. چنان‌که می‌دانیم، امامان، متناسب با شرایط سیاسی و اجتماعی زمان خود، شیوه‌های مختلفی را برای مبارزه انتخاب می‌کردند به‌طوری که گاهی یک امام با توجه به شرایط، در دو زمان مختلف، از دو شیوه برای پیشبرد اهداف سیاسی و اجتماعی اسلام بهره برده است. به‌طور خلاصه می‌توان گفت:

امام علی علیه‌السلام در ۲۵ سال بعد از رحلت پیامبر اکرم (ص) که از اداره و رهبری حکومت برکنار ماند، برای حفظ اسلام نوپا از گزند دشمنان و منافقان و در جهت وحدت مسلمانان، دست به درگیری جدی نزد، اما هیچ‌گاه از بیان این که حکومت حق قطعی و حتمی اوست، خودداری نکرد. بعد از کشته شدن خلیفه سوم و اصرار مردم، حکومت را پذیرفت و روش پیامبر اکرم (ص) را به کار بست و سیره عادلانه آن بزرگوار را به نسل جدید بعد از پیامبر نشان داد.

امام حسن (ع)، به تبعیت از پدر بزرگوار خود، ابتدا با معاویه وارد جنگ شد و برای برکناری وی اقدام کرد. اما با شرایط سخت و پیچیده‌ای که پدید آمد، ناچار به ترک مواضع شد و اقدام نظامی را کنار گذاشت و قراردادی با معاویه امضا کرد تا به مرور زمان ماهیت درونی معاویه برای مردم روشن شود و چهره ضداسلامی دستگاه بنی امیه آشکار گردد. (به کتاب صلح امام حسن، ترجمه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مراجعه شود.)

امام حسین (ع) در دوره معاویه، همان روش برادر بزرگوارش را پیش گرفت و دست زدن به جهاد را به صلاح جامعه اسلامی ندانست.

اما با روی کار آمدن یزید، که فردی شناخته شده به فساد و بی‌دینی بود، دست به قبضه شمشیر برد و علیه وی قیام کرد تا اوضاع نابسامان امت اسلامی بهبود یابد و اسلام را از خطر نابودی نجات دهد.

آغاز امامت امام سجاد مصادف با اسارت خاندان امام حسین (ع) بود. امام سجاد (ع) در دوران اسارت و بخصوص با سخنرانی در مسجد شام جنایات یزید را افشا کرد. پس از آن، یزید و جانشینان او برای حفظ حکومت خود دست به سخت‌ترین روش‌ها در مقابل مخالفان خود زدند. امام سجاد (ع) نیز برای تبیین معارف الهی و جلوگیری از تحریف حقایق اسلامی، قالب دعا را برگزید و با این شیوه، به تدریج مردم را با معارف دین و نظر اسلام درباره رهبری و سیاست آشنا ساخت.

در اثر فعالیت‌های امام سجاد (ع) دوره امام باقر (ع) شرایط اجتماعی بهتری فراهم آمده بود و توجه به خاندان پیامبر (ص) افزایش یافته بود. امام باقر (ع) نیز اهداف امام سجاد (ع) را با صراحت بیشتری دنبال کرد و مبارزه سیاسی آشکارتری داشت و عملاً در جلسات خود شایستگی حاکمان غاصب

را زیر سؤال می‌برد. ایشان، هم‌چنین به‌طور گسترده‌تر به تبیین معارف اسلام می‌پرداخت. دوران امام صادق (ع) نیز شامل دو بخش است. بخش اول که دوره سست شدن حکومت بنی‌امیه است، مبارزه سیاسی خود را با تکیه بر امامت و رهبری اهل‌بیت آغاز نمود و در فرصت‌های مختلف، از جمله در ایام حج، حق حکومت را از آن خود معرفی می‌کرد. هم‌چنین با تشکیل کلاس‌های درس به تبیین معارف اسلامی پرداخت و احکام دین را بیان کرد و فقه شیعه را تبیین کرد. اما بخش دوم زندگی ایشان با شرایط اختناق‌آمیز حکومت عباسیان همراه شد که تا زمان زندگی امام کاظم (ع) ادامه داشت. لذا مبارزه صورت مخفی به خود گرفت و در شکل تقیه ادامه داشت. این حالت کمابیش وجود داشت تا در دوره دوم امامت امام رضا (ع)، مأمون امام را مجبور ساخت که ولایت‌عهدی او را بپذیرد و از مدینه به مرو مهاجرت کند. دوره امامت امام محمدتقی (ع)، امام علی‌النقی (ع) و امام حسن عسکری (ع) دوران محنت و سختی است. آنان به شدت تحت مراقبت بودند و زندگی سختی را گذراندند تا این‌که دوران غیبت امام عصر (عج) آغاز شد. برای کسب اطلاعات بیشتر به منابعی که در پایان این درس معرفی شده، مراجعه فرمایید.

هـ) انجام بخش پیشنهاد

دانش‌آموزانی که بخواهند این پیشنهاد را انجام دهند، باید علاوه بر مطالعه متن درس، بخش‌های برای مطالعه را هم بخوانند و آنگاه پیشنهاد را عملی سازند. هم‌چنین، اگر بتوانند از کتاب‌های غیردرسی هم استفاده کنند، بهتر است. انجام دادن این پیشنهاد، بر میزان تأمل و تفکر دانش‌آموزان در سیره ائمه اطهار (ع) می‌افزاید و به تعمیق رابطه با این اولیای بزرگوار کمک می‌نماید.

و) ارزشیابی از میزان یادگیری

موارد زیر باید در ارزشیابی این درس موردنظر باشد:

- ۱- قرائت و ترجمه آیات
- ۲- انجام فعالیت پیام آیات
- ۳- تبیین ضرورت داشتن محبت اهل‌بیت
- ۴- انجام فعالیت استخراج پیام حدیث

- ۵- تبیین اقدامات مربوط به مرجعیت دینی و توضیح نکات مربوط به هر اقدام
- ۶- انجام فعالیت بررسی
- ۷- تبیین اقدامات مربوط به ولایت ظاهری و توضیح نکات مربوط به هر اصل
- ۸- توضیح ولایت معنوی امامان
- ۹- توضیح قسمت‌هایی برای مطالعه
- ۱۰- انجام بخش اندیشه و تحقیق
- ۱۱- انجام بخش پیشنهاد
- ۱۲- مشارکت و همکاری در حین تدریس

قسمت سوم : تمهیدات

الف) دانستنی‌های ضروری برای معلم

۱- دربارهٔ قُرْبی (آیهٔ ۲۳ سورهٔ شوری): مرحوم علامه طباطبایی پس از نقل اقوال مختلف می‌نویسد: «بعضی هم گفته‌اند مراد از مودّت در قُرْبی، دوستی خویشان رسول خداست که همان عترت او از اهل بیتش باشند. طبق این تفسیر، روایاتی از طریق اهل سنت و اخبار بسیار زیادی از طریق شیعه وارد شده است که همهٔ آن‌ها آیه را به مودّت عترت و دوستی با آن حضرات -علیهم‌السلام- تفسیر کرده‌اند. اخبار متواتری هم که از طریق دو طایفه بر وجوب مودّت اهل بیت و محبت آن حضرات رسیده است، این تفسیر را تأیید می‌کنند.

اگر به دسته‌ای دیگر از اخبار که آن‌ها نیز متواترند و از هر دو طریق (شیعه و سنی) از رسول خدا (ص) رسیده و در فهم کتاب خدا و معارف اصولی و فروعی دین و بیان حقایق آن، مردم را به اهل بیت علیهم‌السلام ارجاع داده‌اند، دقت کافی کنیم، هیچ مشکلی برای ما باقی نمی‌ماند که هدف از واجب کردن مودّت اهل بیت و پاداش رسالت قرار دادن آن، تنها این بوده است که این محبت را وسیله‌ای برای همین مردم قرار دهد تا برای هدایت و درک حقایق دینی به ایشان مراجعه کنند و اهل بیت، مرجع علمی مردم قرار گیرند؛ مانند حدیث ثقلین و حدیث سفینه و امثال آن.

پس مودّتی که اجر رسالت فرض شده است چیزی و رای رسالت و دعوی دینی و بقا و دوام آن

نیست. براساس این تفسیر، مفاد آیه شریفه، هیچ تغایری با آیات دیگر که اجر رسالت را نفی می‌کند، ندارد.»

به این نکته نیز باید توجه شود که در عربی، گاهی «الف و لام» به جای ضمیر اشاره می‌آید؛ مثلاً، در عبارت قرآنی «فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى»، «الف و لام» در «المأوی» به جای ضمیر اشاره «ه» است؛ یعنی، اصل جمله چنین می‌شود: «فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ مَأْوَاهُ». در «إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى» نیز «الف و لام» به جای ضمیر متکلم وحده (ی) است و جمله چنین می‌شود: «إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي قُرْبَاي = مگر مودّت به خویشان من»، نه هر خویشاوندی.

۲- نمونه‌هایی از تبیین معارف اسلامی متناسب با نیازهای نو

— در زمان خلیفه دوم که سرزمین‌های اسلامی توسعه یافته بود، تصمیم گرفته شد، برای ثبت امور، تاریخ اسلامی تعیین شود و مبدئی برای آن مشخص گردد. هریک از بزرگان مبدأ خاصی را به خلیفه پیشنهاد دادند بیشتر افراد به تقلید از مسیحیان بر تولد پیامبر اکرم (ص) تأکید می‌کردند. اما حضرت علی (ع) روز هجرت پیامبر اکرم (ص) از مکه به مدینه را که سبب تشکیل حکومت و نظام اسلامی شد، پیشنهاد داد. این پیشنهاد پذیرفته شد و هجرت رسول خدا مبدأ تاریخ اسلام گردید.^۱

— در زمان خلیفه اول، گروهی از مسیحیان به سرپرستی یک اسقف به نام «جائلیق» وارد مدینه شدند تا دانش مسلمانان را ارزیابی کنند. خلیفه آنان را نزد حضرت علی (ع) فرستاد. یکی از سؤال‌های آنان از امام این بود که «وجه‌الله» که در قرآن بدان اشاره شده، کجاست و کدام قسمت از خداست. امام آتشی برافروخت و وقتی شعله آن بلند شد، از دانشمند مسیحی پرسیدند «روی این آتش کجاست؟» دانشمند مسیحی گفت: «این شعله روی خاصی ندارد؛ همه اطراف آن، روی آن است، آتش که پشت و رو ندارد». امام فرمود: اگر آتشی که ساخته خداوند است طرف خاصی ندارد، خالق آن که هرگز شبیه آن نیست، بالاتر از آن است که پشت و رو داشته باشد؛ مشرق و مغرب از آن خداست. به هر طرف روکنی آن طرف، وجه و روی خداست و چیزی بر او مخفی و از او پنهان نیست.^۲

— در زمان خلیفه دوم، مردی از همسر خود شکایت کرد که شش ماه پس از عروسی فرزند به دنیا آورده؛ درحالی که باید پس از نه ماه فرزند خود را به دنیا آورد. زن نیز مطلب را پذیرفت اما اظهارداشت با کسی غیر از شوهرش رابطه نداشته است. خلیفه از امام علی (ع) نظر خواست. امام فرمود: زن، از نظر قرآن، می‌تواند فرزندش را شش ماهه به دنیا آورد؛ زیرا قرآن در آیه‌ای مجموع دوره بارداری و

۱- تاریخ یعقوبی، ج ۱ ص ۱۲۳ و فروغ ولایت، جعفر سبحانی، ص ۲۸۵

۲- قضاء امیرالمؤمنین، طبع نجف، ص ۹۶ و فروغ ولایت، جعفر سبحانی، ص ۲۸۱

شیرخواری را سی ماه معین فرموده است: (وَحَمْلُهُو ثَلَاثُونَ شَهْرًا - احقاف/ ۱۵) و در آیه‌ای دیگر دوران شیردادن را دو سال (وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ - لقمان/ ۱۴). اگر دو سال را از سی ماه کم کنیم، برای حداقل زمان حمل، شش ماه باقی می‌ماند. خلیفه دوم استدلال امام را پذیرفت.^۱

۳- نمونه‌هایی از تلاش برای برقراری عدالت

— امام علی(ع) در یکی از سخنان خود کیفیت استقبال بی‌سابقه مردم و ازدحام آن‌ها برای بیعت با ایشان را چنین توصیف می‌کند: «بند کفش بگسست و عبا از دوش بیفتاد و ناتوان زیر پا ماند و شادی مردم از بیعت با من به حدی رسید که کودک خشنود شد و پیر و ناتوان به سوی بیعت آمد و دختران برای مشاهده منظره بیعت، نقاب از چهره عقب زدند...»^۲.

«مردم... از هر طرف به سوی من هجوم آوردند تا آن‌جا که حسن و حسین به زیر دست و پا رفتند و جامه و ردای من پاره شد و به سان گله گوسفند پیرامون مرا گرفتند تا من بیعت آنان را پذیرفتم»^۳.

— امام(ع) در روز دوم بیعت، روز شنبه نوزدهم ذی‌الحجه سال ۳۵ هجری، در سخنرانی مفصلی راه و روش خود را به مردم توضیح داد و در ضمن آن فرمود:

«ای مردم! من شما را به راه روشن پیامبر وادار می‌سازم و دستورات خویش را در میان جامعه جاری می‌کنم. به آن‌چه می‌گویم، عمل کنید و از آن‌چه باز می‌دارم، دوری ورزید. (سپس از بالای منبر به سمت راست و چپ نگاه کرد) و فرمود: ای مردم! هرگاه گروهی را که در دنیا فرو رفته‌اند و صاحبان آب و ملک و مرکب‌های راهوار و غلامان و کنیزان زیبا شده‌اند، از این فرورفتگی باز دارم و به حقوق شرعی خویش آشنا سازم، بر من انتقاد نکنند و نگویند که فرزند ابوطالب ما را از حقوق خود محروم ساخت. آن کس که می‌اندیشد که به سبب مصاحبتش با پیامبر(ص) بر دیگران برتری دارد، باید بداند که ملاک برتری چیز دیگر است. برتری از آن کسی است که ندای خدا و پیامبرش را پاسخ بگوید و آیین اسلام را بپذیرد. در این صورت، همه افراد، از نظر حقوق، با دیگران برابر خواهند بود. شما بندگان خدا هستید و مال، مال خداست و میان شما بالسویه تقسیم می‌شود. کسی بر کسی برتری ندارد. فردا بیت‌المال میان شما تقسیم می‌شود و عرب و عجم در آن یکسان هستند»^۴.

— روز بعد امام به نویسنده خود، ابورافع دستور داد بیت‌المال را تقسیم کند و به هر مسلمان سه دینار بدهد. یکی از اشراف مدینه به نام سهل بن حنیف انصاری اعتراض کرد و گفت: «آیا رواست که

۱- مناقب ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۴۹۶ و فروغ ولایت، ص ۲۸۸

۲- شرح نهج البلاغه عبده، خطبه ۲۴۴

۳- نهج البلاغه، خطبه سوم

۴- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ج ۷، ص ۳۷

من با این فرد سیاه که تا دیروز غلام من بود، مساوی و برابر باشم؟»

— طلحه و زبیر که قبل از خلافت امام، ثروت زیادی جمع کرده بودند، شبی نزد امام آمدند. آن حضرت در اتاق بیت المال بود و زیر نور چراغی به حساب بیت المال رسیدگی می کرد. آنان منتظر ماندند تا کار امام تمام شود. چون کار به پایان رسید، امام (ع) چراغ را خاموش کرد. آنان گفتند: «یا علی! چرا ما را در تاریکی قرار می دهید؟»

فرمود: «تاکنون من به حساب بیت المال رسیدگی می کردم و می توانستم از این چراغ استفاده کنم اما حالا که کار تمام شده و می خواهم با شما باشم، نمی توانم از این چراغ استفاده کنم. به اتاق خود برویم و در روشنایی آن جا با یکدیگر گفت و گو کنیم.»

— در ایام حکومت، روزی امام (ع) متوجه شد که یکی از دخترانش نزد خزانه دار بیت المال رفته و مانند دیگر مسلمانان، گردنبندی را با پرداخت کرایه، برای مدتی به امانت گرفته است. امام (ع) خزانه دار را فراخواند و با تندى از وی بازخواست کرد. خزانه دار که خود یار صمیمی امام (ع) بود، گفت: «ای امام! دختر شما کار خلافی نکرده است.»

امام فرمود: «اگر مرتکب خلاف شده بود، حد را بر او جاری می کردم اما وی باید بداند که چون دختر من است، باید از برخی کارهای عادی دوری کند. او حق ندارد از آشنایی خود با خزانه دار استفاده کند و گردنبند را به امانت بگیرد.» سپس، دستور داد گردن بند به خزانه بازگردد.

— امام (ع) در نامه ای به یکی از فرمانداران خود نوشت: در هر بامداد و شام، ساعتی به رسیدگی به امور مردم اختصاص بده و خودت سؤال های آنان را پاسخ بگو. کسانی از آنها را که نمی دانند یا گمراه شده اند، آگاه کن. با دانشمندان در ارتباط باش. جز زیانت واسطه ای بین خود و مردم قرار مده و جز چهره ات پرده ای میان خود و آنان ایجاد نکن.^۱

۴— نمونه هایی از تعلیم و تفسیر قرآن کریم: نقل شده است که فردی درباره چند آیه قرآن که برای او متناقض می نمود، از امام (ع) سؤال کرد. این آیات عبارتند از: «اللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا».^۲ «قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ...»^۳ و «الَّذِينَ تَتَوَفَّيْهُمْ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِيْ اَنْفُسِهِمْ...».^۴ او به امام (ع) گفت که در این آیات، قبض روح یک بار به خداوند و بار دیگر به ملائکه نسبت داده شده

۱— نهج البلاغه، نامه ۶۷

۲— زمر: ۴۲

۳— سجده: ۱۱

۴— نحل: ۲۸

است و از این رو بین این آیات، اختلاف و تناقض وجود دارد.

امام (ع) در پاسخ، به توضیح و تبیین آیات پرداخت و نشان داد که نه تنها بین این آیات هیچ تناقض و اختلافی وجود ندارد، بلکه هریک مبین دیگری است:

اهل طاعت را فرشته رحمت و اهل معصیت را فرشته نقت قبض روح می‌کند و هریک از این دو را فرشتگان دیگر همراهی می‌کنند که به فرمان ملک الموت هستند و در حقیقت فعل آن‌ها، فعل ملک الموت و فعل ملک الموت نیز فعل خداست، خداوند به وسیله هر آن که بخواهد جان‌ها را می‌ستاند، انسان را پاداش می‌دهد و عذاب می‌کند؛ بنابراین فعل نمایندگان او، فعل خود اوست. چنان‌که می‌فرماید:

«وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ»^۱

زمانی دیگر، مردی نزد امام علی (ع) آمد و گفت: یا علی، من درباره کتاب خدا دچار شک و شبهه شده‌ام. امام (ع) فرمود: مادرت سوگوارت باد، چگونه درباره قرآن تردید و شک داری؟ گفت در قرآن آیاتی می‌بینم که دیگر آیات را تکذیب می‌کنند، چگونه درباره کتاب خدا شک نداشته باشم. امام (ع) به او فرمود: «چنین نیست، آیات قرآن یکدیگر را تأیید و تصدیق می‌کنند و هیچ‌گونه تکذیب و تناقضی در قرآن وجود ندارد. ولی عقل و اندیشه تو بدان راه نمی‌یابد. در ادامه سخن، امام (ع) از سائل خواست تا آیاتی که در آن‌ها توهم تناقض دارد، برشمرد. آن مرد، آیات زیر را تلاوت کرد: «فَالْيَوْمَ نَنْسِيهِمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا...»^۲، «نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ...»^۳ و «مَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا»^۴ او با تصور این که میان این آیات، تضاد و اختلاف وجود دارد، به امام علی (ع) عرض کرد: «قرآن یک بار نسیان و فراموشی را به خداوند نسبت می‌دهد و در جای دیگر، آن را از خداوند سلب می‌کند؛ این دو معنای مختلف، چگونه قابل جمع است؟»^۵

امام (ع) در پاسخ، به تفسیر و تبیین آیات پرداخت و فرمود: «آیه اول و دوم به این معنا است که اهل غفلت و معاصی در دنیا، خدای را از یاد بردند و از طاعت او سرباز زدند، خداوند هم در آخرت آنان را از یاد برد و ثواب و پاداشی برایشان قرار نداد. آیه دیگر (وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا) یکی از صفات خداوند را بیان می‌کند که خداوند بلندمرتبه، فراموش‌کار نیست و هرگز غفلت نمی‌ورزد.»^۶

۱- نور النقلین، علی بن جمعه عروسی حوزی، ج ۵، ص ۵۱۹

۲- اعراف: ۵۱

۳- توبه: ۶۷

۴- مریم: ۶۴

۵- بحار الانوار، ج ۹، ص ۱۳۲

۶- همان

بدین ترتیب امام (ع) در جایگاه مفسری آگاه و مدافع کتاب خدا، به توضیح و تفسیر این گونه آیات پرداخت و نشان داد که علت توهم اختلاف در آیات از سوی پرسشگران، عدم آگاهی و احاطه آنان بر معارف و مفاهیم قرآن است. نمونه‌ها و شواهد این گونه تبیین و تفسیرها، در منابع روایی و تفسیری شیعه و سنی، به چشم می‌خورد.^۱

زبدیقی از امام (ع) درباره مفهوم «وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا»^۲ و آیه «وَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِي رَبُّكَ أَوْ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ»^۳ سؤال کرد که مفهوم حرکت و رفتن خداوند چیست و چگونه چنین امری به خداوند نسبت داده شده است. او چون تفسیر متشابهات قرآن را نمی‌دانست، فهم آیه برایش دشوار بود ولی امام (ع) توضیح داد که افعال و صفات خداوند، مانند افعال انسان، و آمدن خدا به سوی چیزی مانند آمدن انسان نیست. با این توضیح، علت برداشت غلط سائل را عدم توجه او به این مطلب دانست که مفهوم آیات با ظاهر آن‌ها یکی نیست و به عبارتی، آیات متشابه دارای تأویل اند که باید با ارجاع به آیات محکم، تبیین شوند.^۴

در روایتی مشابه، فرد نصرانی از آیه «وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَّةٌ»^۵ سؤال کرد، امام (ع) در پاسخ، برای او توضیح داد که مفهوم عرش خدا این نیست که خداوند بر تختی به سان تخت‌های دنیوی نشسته است؛ خداوند با قدرت خود در همه چیز حرکت و تحول ایجاد می‌کند و کسی، او یا تخت او را حمل نمی‌کند.^۶

همچنین امام (ع) در توضیح و تفسیر آیه «وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ» فرمود: منظور از این آیه، نگاه کردن معمولی به خداوند نیست، بلکه این آیه در بیان مقام و جایگاه اولیاء الله است؛ آنان زمانی که از حساب فارغ می‌شوند، چهره‌هایشان نورانی و شاداب می‌گردد و از هرگونه ناپاکی و زشتی گناه پاک می‌شوند. آن‌گاه به آنان فرمان داده می‌شود که به بهشت وارد شوند، این جاست که اولیای خدا به سوی پروردگارشان می‌نگرند که چگونه به ایشان پاداش داده می‌شود؛ بنابراین، مفهوم آیه این است که آنان به ثواب و پاداش الهی و عملی شدن وعده‌های خداوند می‌نگرند.^۷

۱- بحار الانوار، ج ۹ صفحات ۹۱ تا ۱۴۵

۲- فجر: ۲۲

۳- انعام: ۱۵۸

۴- بحار الانوار، ج ۹، ص ۱۱۴

۵- حاقه: ۱۶

۶- نورالقلین، علی بن جمعه عروسی حویزی، ج ۵، ص ۴۰۴

۷- همان: ج ۴، ص ۵۰۸

زمانی دیگر امام علی (ع) به چگونگی برخورد با آیاتی که مربوط به اوصاف خداوند است پرداخت و در پاسخ به سؤال مردی که از آن حضرت درخواست کرد تا خداوند را برای او توصیف کند، فرمود:

«ای بنده خدا، بر تو باد که به آنچه قرآن از صفات حضرتش شرح داده و پیش از تو، رسول اکرم (ص) از معرفت او بیان کرده است، قناعت و از نور هدایت او طلب روشنایی کنی؛ زیرا آن، نعمتی است که به تو روی آورده است. اما آنچه را شیطان به تو تکلیف می‌کند و در کتاب خدا بر تو واجب نشده و همچنین امر آن در سنت پیامبر (ص) بیان نشده است، علم آن را به خداوند متعال واگذار کرده است و بزرگی و عظمت خداوند را با عقل ناقص خود اندازه‌گیری مکن که هلاک می‌شوی. در ادامه آن حضرت (ع) به توصیف راسخان در علم پرداخت.^۱

در جایی دیگر، حضرت (ع) در پاسخ به سؤال فردی که از آیات متشابه قرآن سؤال کرد، از کلام عرب کمک گرفت و به توضیح آیه پرداخت. نقل شده است که فردی درباره آیه: «وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» سؤال کرد حضرت (ع) در پاسخ اینگونه فرمود:

خداوند در آیه خبر می‌دهد که در روز قیامت، هیچ خیر و رحمتی شامل حال کافران نمی‌گردد و در میان عرب نیز این کلام رایج است که می‌گویند: «مَا يَنْظُرُ إِلَيْنَا فَلَانٌ» و منظور آن‌ها از این مثال این است که از جانب فلانی هیچ خبری به ما نمی‌رسد؛ بنابراین، مراد از نظر خداوند به بندگان، نگاه بشری نیست، بلکه منظور رحمت و خیر الهی است که در قیامت شامل حال کافران نمی‌شود.^۲

ب) منابع

- ۱- آل یاسین، راضی؛ صلح امام حسن، ترجمه آیت الله خامنه‌ای (برای معلم)
- ۲- جعفری، علیرضا؛ مناظره امام رضا (ع) با دانشمندان غیرمسلمان، (برای معلم و دانش‌آموز)
- ۳- جعفریان، رسول؛ تاریخ سیاسی اسلام، نشر الهادی (برای معلم)
- ۴- چندتن از خاورشناسان اروپا؛ مغز متفکر جهان شیعه، انتشارات جاویدان (برای معلم و دانش‌آموزان)

- ۵- جوادی آملی، عبدالله؛ ولایت در قرآن، مرکز نشر اسراء (برای معلم)
- ۶- جوادی آملی، عبدالله؛ تجلی ولایت در آیه تطهیر، مرکز نشر اسراء (برای معلم)

۱- محمدحسین طباطبائی؛ تفسیر المیزان؛ ج ۳، ص ۱۳۰

۲- نمونه‌های ذکر شده در بند چهار، از کتاب امام علی (ع) و علوم قرآنی گرفته شده است.

- ۷- حکیمی، محمدرضا؛ دانش مسلمین، دفتر نشر فرهنگ اسلامی (برای معلم و دانش‌آموزان)
- ۸- روحانی، سعید؛ تاریخ اسلام در آثار شهید مطهری، نشر معارف (برای معلم و دانش‌آموزان)
- ۹- رحیم پورازغدی، حسن؛ حسین، عقل سرخ، انتشارات سروش (برای دانش‌آموزان)
- ۱۰- رحیم پورازغدی، حسن؛ علی و شهر بی‌آرمان، انتشارات سروش (برای دانش‌آموزان)
- ۱۱- سبجانی، جعفر؛ فروغ ولایت، انتشارات صحیفه (برای معلم)
- ۱۲- صفایی، احمد؛ هشام بن الحکم مدافع حریم ولایت، نشر آفاق (برای معلم و دانش‌آموزان)
- ۱۳- مطهری، مرتضی؛ امامت و رهبری، انتشارات صدرا (برای معلم)
- ۱۴- مطهری، مرتضی؛ ولاءها و ولایت‌ها، انتشارات صدرا (برای معلم)
- ۱۵- مصباح، محمدتقی؛ در پرتو ولایت، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) (برای معلم)

۱۶- محمدرضا حکیمی، امام در عینیت جامعه، دفتر نشر فرهنگ اسلامی

خورشید پنهان

قسمت اول: کلیات

الف) اهداف

- ۱- هدف کلی: تبیین برخی از موضوعات مهم دوره غیبت
- ۲- اهداف آموزشی:
 - تبیین علت غیبت
 - تبیین چگونگی امامت حضرت مهدی (ع) در عصر غیبت

ب) پیش‌دانسته‌ها

پیش‌دانسته‌های این درس مجموع مباحث پیرامون امامت از جمله ضرورت امامت پس از ختم نبوت، مسئولیت‌های سه‌گانه امام و شرایط تاریخی عصر ائمه (ع) است که در درس‌های گذشته به آن‌ها پرداخته شد.

ج) اصطلاحات علمی درس

- ۱- غیبت صغرای امام زمان (عج): این غیبت از سال ۲۶۰ هجری یعنی، با شروع امامت ایشان آغاز شد و در سال ۳۲۹ هجری پایان یافت. در این مدت، امکان ارتباط با امام از طریق نایبان وجود داشته است و آنان مسائل و سؤال‌های شیعیان را به امام می‌رساندند و در صورت ضرورت، پاسخ را نیز دریافت می‌کرده‌اند.
- ۲- غیبت کبرای امام زمان (عج): این نام برای غیبت طولانی امام عصر (عج) انتخاب شده که از سال ۳۲۹ شروع شده و هم‌اکنون نیز ادامه دارد.
- ۳- ثواب اربعه (ثواب خاص): چهار نفر یار صمیمی و مورد اعتماد امام زمان (ع) که در دوره

غیبت صفرا، رابط میان امام و مردم بودند و به ترتیب، عبارتند از: عثمان بن سعید عمروی، محمد بن عثمان بن سعد، حسین بن روح نوبختی و علی بن محمد سَمُری.

۴- ظهور امام زمان (ع): وقتی که امام عصر (ع) به اذن الهی در میان مردم ظاهر شود و مردم ایشان را مشاهده نمایند.

۵- حضور امام زمان (ع): هم اکنون نیز امام عصر (ع) در جامعه حضور دارد و از امور مردم آگاه است ولی مردم او را مشاهده نمی کنند و نمی شناسند.

۶- ثواب اربعه: به معنی نایبان چهارگانه است که به نایبان خاص نیز مشهورند. این شخصیت ها کسانی هستند که در عصر غیبت صغری یکی پس از دیگری رابط میان شیعیان و امام زمان (عج) بوده اند. به این شخصیت ها بدان جهت نایبان خاص می گویند که به طور خاص و مشخص از طرف امام زمان (عج) به نیابت برگزیده می شدند.

در مقابل نایبان خاص، نایبان عام قرار دارند. نایبان عام، همان فقها و مجتهدان اند که امام عصر (عج) آنان را به طور کلی معرفی کرده و بدون ذکر نام کسی فرموده است که در عصر غیبت، مردم باید برای احکام دینی خود به «فقیه» مراجعه کنند.

۷- حَجَّت: در این درس به معنی «امام» است که حجت الهی در میان مردم است.

۸- عَج: علامت اختصاری عبارت «عَجَلُ اللَّهِ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف» است که جمله ای دعایی و به معنای «خداوند بلندمرتبه در فرج ایشان تعجیل فرماید» است.

۹- ظهور: به معنای ظاهر شدن امام زمان (عج) در میان مردم و آغاز حکومت جهانی آن حضرت است.

د) ارتباط با درس های گذشته

این درس با سه درس گذشته ارتباط دارد. در درس پنجم روشن شد که جامعه اسلامی پس از رسول خدا (ص) نیازمند وجود امام است و این نیاز، دائمی و همیشگی است. در آن درس تبیین شد که وجود امام پس از رسول خدا (ص) ریشه در رسالت دارد. رسول نقشی هایی دارد که یکی از آن نقش ها با رحلت ایشان پایان می پذیرد. اما نقش های دیگر ادامه می یابند. نقش های دارای تداوم، همان نقش های مربوط به امامت اند.

گاهی در تبیین امامت این مطلب به میان می آید که پیامبر اکرم (ص) در دوره رسالت خود، فرصت نکرد تا همه ابعاد دین را تبیین کند و توضیح دهد و لازم بود که پس از ایشان کسانی باشند که این راه

را ادامه دهند و جزئیات دین را تبیین کنند.

به نظر می‌رسد که این تبیین کامل نباشد. ضرورت وجود امام به علت مشکلات و کمی فرصت پیامبر اکرم (ص) نیست بلکه در برنامه هدایت الهی که برای انسان‌ها طراحی شده است، امامت شأن و جایگاه ویژه خود را دارد. به عبارت دیگر، امامت در متن رسالت پیامبر اکرم (ص) قرار دارد، نه پس از آن. امامت ابعادی از رسالت است که به تداوم نیاز دارد و پایان نمی‌پذیرد.

براین مبنا، امامت مقامی همیشگی است و انسان‌ها همواره به آن نیاز دارند و زمین نمی‌تواند از امام خالی باشد. بر همین اساس، درس نهم در پی تبیین دوره‌ای نیست که امامت تمام شده باشد. بلکه چگونگی دوام امامت را در عصر غیبت پی‌گیری می‌کند.

هـ) محورهای اصلی درس

- ۱- غیبت امام زمان (عج) به دو دوره صغری و کبری تقسیم می‌شود.
- ۲- علت اصلی غیبت امام، قدر ناشناسی مردم و عدم آمادگی برای پذیرش ولایت ایشان است.
- ۳- امام زمان (عج) در عصر غیبت، مسئولیت‌های امامت را به شیوه‌ای خاص ادامه می‌دهند.
- ۴- پایان غیبت و زمان ظهور در اختیار خداوند است و برای ظهور، نمی‌توان زمانی معین کرد.
- ۵- بخش عمده‌ای از رهبری در عصر غیبت مربوط به ولایت معنوی است.
- ۶- یاران حقیقی امام کسانی هستند که پیش از ظهور، صالح بودن در عرصه‌های فردی و اجتماعی را تمرین کرده باشند.

قسمت دوم : سازماندهی فعالیت یاددهی — یادگیری

الف) ارزشیابی از درس قبل

در ابتدای تدریس، بنابر موارد ذکر شده، از درس گذشته ارزشیابی به عمل می‌آید.

ب) آماده‌سازی و ایجاد انگیزه

برای ورود به این درس، می‌توان از روش‌های زیر استفاده کرد :
- با آمادگی قبلی یکی از دانش‌آموزان درباره زندگی امام، مثلاً چگونگی تولد و زندگی ایشان تا

پنج‌سالگی توضیحات مختصری ارائه کند. (منبع: شماره‌های ۲ و ۱۲ قسمت منابع)

– گروهی از دانش‌آموزان شعر یا سرودی را تمرین کنند و در کلاس ارائه دهند (نمونه آن در بخش دانستنی‌ها آمده است).

– دبیر از دانش‌آموزان بخواهد که مهم‌ترین سؤال‌های خود درباره امام زمان (عج) را مطرح کنند و تعدادی از این سؤال‌ها را یادداشت کند.

– طرح پرسش اصلی درس، یعنی چرا آخرین امام در غیبت به‌سر می‌برد؟

ج) اجزای تدریس

ابتدا، دبیر روش تدریس خود را انتخاب می‌کند.

دبیر محترم توجه کند که انتخاب روش تدریس، یعنی روش کار گروهی، روش پرسش و پاسخ، روش نمایشی یا روش‌های دیگر یا ترکیبی از روش‌های مختلف، بر عهده دبیر است و بنابر توصیه‌های ذکر شده در کتاب معلم سال اول، دبیر می‌تواند با توجه به شرایط کلاس و امکانات موجود، از روش‌های مختلف استفاده کند اما در هر صورت، باید این دو اصل را مراعات کند:

- ۱- انتخاب روش‌های فعال به تعمیق یادگیری می‌انجامد.
- ۲- در هر روشی که برمی‌گزیند، باید فعالیت‌های ذکر شده در مراحل تدریس را انجام دهد.

در این تدریس باید اجزای زیر گنجانده شود:

ردیف	اجزای تدریس
۱	قرائت و ترجمه آیات
۲	انجام فعالیت پیام آیات
۳	تبیین علت غیبت امام عصر (ع)
۴	تبیین انجام وظایف امامت در عصر غیبت
۵	انجام فعالیت مقایسه
۶	انجام فعالیت خودارزیابی
۷	توضیح درباره عدم امکان تعیین زمان ظهور
۸	تبیین امکان عمر طولانی برای امام عصر (ع)

۱- قرائت و ترجمه آیات

در ابتدای تدریس، قرائت آیات تمرین می‌شود و ترجمه آن‌ها تکمیل می‌گردد.

۲- انجام فعالیت پیام آیات

دانش‌آموزان، به صورت گروهی یا انفرادی این فعالیت را انجام می‌دهند. در این فعالیت، آنان باید پیام‌ها را تکمیل کنند و آیات مربوط به هر پیام را مشخص نمایند.
بنابر آیه ۵۳ سوره انفال، اگر مردم نعمتی را که خدا به آنان داده، ضایع کنند، خداوند آن نعمت را از آنان می‌گیرد.

بنابر آیات ۵۳ سوره انفال و ۱۱ سوره رعد، عامل از دست دادن نعمت، خود مردم هستند.
بنابر آیه ۱۱ سوره رعد، زمینه‌ساز هلاکت و بدبختی یا عزت و سربلندی یک جامعه، اعمال و کردار همان جامعه است.

۳- تبیین علت غیبت امام زمان (ع)

دبیر محترم ابتدا این مسئله را به صورت یک سؤال طرح می‌کند و نظرات برخی دانش‌آموزان را جویا می‌شود. آن‌گاه خود به تبیین موضوع می‌پردازد.

بهتر است ابتدا علت نخستین غیبت توضیح داده شود. در تبیین علت نخستین غیبت، سخت‌گیری بیش از حد خلفای عباسی و نقشه کشیدن آنان برای پیدا کردن و به شهادت رساندن ایشان و شرایط سخت اجتماعی آن روز ذکر می‌شود.

در تبیین علت تداوم غیبت، تکیه اصلی بر عدم آمادگی انسان‌ها برای پذیرش حکومت عدل الهی است. احادیثی هم که در صفحه ۱۰۹ آمده‌اند، به توضیح این مطلب کمک می‌کنند و پاسخ را روشن‌تر می‌سازند.

در این جا دربارهٔ مشابهت غیبت امام عصر (عج) با خورشید پشت ابر توضیحی داده نشود تا در جای خود این مشابهت مطرح شود.

۴- تبیین انجام وظایف امامت در عصر غیبت

یکی از مهم‌ترین مسائل دانش‌آموزان، چگونگی امامت امام عصر (عج) و بهره‌مندی مردم از این امامت است. برای تبیین این مسئله، بهتر است بار دیگر به مسئولیت‌های امام بازگردیم و آن‌ها را روی تخته کلاس بنویسیم:

۱- مرجعیت دینی

۲- رهبری و ولایت ظاهری

سپس، توضیح می‌دهیم که چگونه در عصر ائمه اطهار (ع) ابتدا «رهبری و ولایت ظاهری» این بزرگواران سلب شد و حاکمان جور از ناآگاهی‌های مردم بهره بردند و با زور و ستم حکومت را به دست گرفتند. سپس به تدریج عرصه را بر ائمه اطهار (ع) تنگ کردند به گونه‌ای که اقدامات مربوط به مرجعیت علمی نیز کاهش یافت و در زمان امام نهم، امام دهم و امام یازدهم صلوات‌الله‌علیهم که ارتباط با ائمه بسیار مشکل شده بود، انجام دادن این بخش از امامت نیز تقریباً امکان‌پذیر نبود.

به همین جهت، مردم در عصر غیبت از دو قلمرو امامت محروم‌اند، قلمرو مرجعیت علمی و قلمرو رهبری و ولایت ظاهری. از این‌رو عصر غیبت، برای شیعیان، عصر آزمایش و ابتلا نام‌گذاری شده است.

اگر برای امام عصر (عج) امکان آشکار شدن در میان مردم بود و جان ایشان تهدید نمی‌شد، ممکن بود ایشان مانند سایر ائمه در میان مردم حضور داشته باشند و هدایت علمی و فرهنگی خود را انجام دهند تا وقتی مردم آماده قیام علیه ستمگران شدند، برای تشکیل حکومت جهانی قیام کنند.

البته ولایت معنوی امام در عصر غیبت جلوه اصلی دارد و از طریق همین ولایت است که امام عصر (عج) به شیعیان یاری می‌رساند. به نظر می‌رسد به خاطر خصوصیت همین ولایت باشد که بهره بردن از امام عصر (عج) در عصر غیبت را خود ایشان مانند بهره بردن از آفتاب پشت ابر دانسته‌اند. توجه داشته باشیم که این شباهت و حدیث مربوط به آن را زمانی باید ذکر کنیم که توضیح درباره چگونگی امامت در عصر غیبت به پایان رسیده باشد.

همان‌طور که درباره پیامبر اکرم (ص) گفته شد، ولایت معنوی که ناشی از جایگاه انسان کامل نزد خدا و مقام خلیفه‌اللهی اوست، واسطه فیض از جانب خداوند به مخلوقات، از جمله به انسان‌هاست و اگر چنین مرتبه‌ای از ولایت قطع گردد، فیض الهی نیز منقطع می‌شود. به همین جهت است که فرموده‌اند: «لَوْلَا الْحُجَّةُ لَسَاخَتْ الْأَرْضُ بِأَهْلِهَا - اگر حجت نباشد، زمین اهل خود را فرومی‌برد.»^۱

البته چگونگی انجام ولایت معنوی و فیض رساندن، چون مربوط به عالم معناست، از دیدگان ما مخفی و برای ما نامحسوس است و به همین جهت به بهره بردن خورشید از پشت ابر تشبیه شده است. اما گاهی برای این که ما حضور امام را درک کنیم، نمونه‌هایی از هدایت‌های معنوی امام رخ می‌نماید تا ایمان ما تقویت شود.

۵- انجام فعالیت مقایسه

این فعالیت با توجه به توضیحات قبل تنظیم شده است. بنابراین وقتی دانش‌آموزان آن را به خوبی

انجام می‌دهند که چگونگی رهبری امام در عصر غیبت را دریافته باشند. بهتر است دانش‌آموزان جدولی مانند جدول زیر تنظیم کنند و پاسخ را در آن بنویسند.

امام	خورشید	شباهت‌ها
وجود و حضور امام	در حال تابش مستقیم	خورشید می‌تابد و تمام فواید خود را به زمین می‌دهد و مردم به میزان تلاش و لیاقت خود از آن بهره‌مند می‌شوند. امام نیز در میان مردم حضور دارد و مردم به اندازه استعداد، لیاقت و همت خود بهره می‌برند. هر کس از لحاظ علمی یا معنوی بخواهد پیش رود، او را یاری می‌رساند. و اگر مردم لیاقت داشته باشند و ولایت ظاهری ایشان را بپذیرند، رهبری جامعه آنان را هم برعهده می‌گیرد.
وجود و غیبت	تابش از پشت ابر	خورشید در این حالت، زمین را از تاریکی مطلق نجات می‌دهد، از سرد شدن دائم آن جلوگیری می‌کند و بخشی از فواید خود را به موجودات می‌رساند و در مجموع، هم‌چنان زمین حفظ می‌شود. پشت ابر مانند خورشید موقتی است و پس از مدتی خورشید نمایان می‌شود امام نیز در زمان غیبت زمین را از نابودی معنوی حفظ می‌کند، باهدایت معنوی خود، افراد مستعد را یاری می‌رساند و با وجود خود در میان مردم، آنان را از برکات بهره‌مند می‌کند؛ گرچه آنان متوجه نمی‌شوند. غیبت نیز امری موقتی است و بالاخره، آن حضرت ظهور خواهد کرد.
عدم وجود امام	عدم وجود خورشید	اگر خورشید نباشد، کره زمین در کلهکشان‌ها سرگردان و سرد می‌شود و ساکنان روی آن نابود می‌گردند. اگر امام نباشد، واسطه فیض الهی از بین می‌رود، زمین ساکنان خود را فرومی‌برد، زمین و بلکه نظام جهانی فرومی‌ریزد و کلیه هدایت‌های الهی قطع می‌شود؛ پس چنین اتفاقی نخواهد افتاد.

۶- انجام فعالیت خودارزیابی

این فعالیت برای آن است که توجه دانش‌آموزان را به داشتن یک برنامه دائمی ذکر و یاد امام عصر (عج) جلب کنیم تا بدانند که چنین برنامه‌ای لازمه یک زندگی دینی است. این برنامه می‌تواند دعای روزانه برای امام زمان، صدقه برای سلامتی ایشان، مطالعه درباره فلسفه قیام، تقویت انتظار ظهور، مبارزه با کژی‌ها و بدی‌ها به خاطر آماده شدن برای ظهور، داشتن جلسات گفتگو و مانند آن باشد.

۷- توضیح درباره عدم امکان تعیین زمان ظهور

در این قسمت، سؤال سوم از جانب دبیر مطرح می‌شود و او نظر دانش‌آموزان را می‌شنود و سپس، به تبیین موضوع می‌پردازد. در این مسئله، توجه به نکات زیر ضروری است:

— تعیین زمان ظهور در علم الهی است و به مجموعه شرایطی بستگی دارد که در حیطه علم بشریت نیست. به همین جهت ائمه اطهار علیهم السلام تعیین زمان را منع کرده‌اند. و چنین کاری مخالفت با سیره آن‌ها است.

— البته همواره باید زمان ظهور را نزدیک بدانیم و امیدوار باشیم که ظهور را درک کنیم. علائم ظهور هم که یکی پس از دیگری ظاهر می‌شود، خبر از نزدیکی آن می‌دهد.

— در عین حال، باید توجه کنیم که این علامت‌ها، فقط علامت‌اند، نه علت ظهور. علت ظهور آمادگی جهانی برای آن و امکان تحقق حکومت جهانی است که فقط خداوند بر آن واقف است.

حوادثی پیش می‌آید که ظهور را سرعت می‌دهد یا به تأخیر می‌اندازد آگاهی از این حوادث و چگونگی دخالت آن‌ها نیز در اختیار خداوند است و دسترسی بشر بدان میسر نیست. به همین جهت زمان ظهور بر همه افراد مخفی است.

برخی دیگر از وجوه تشابه خورشید (پشت ابر) با امام غایب:

۱- همان‌گونه که مردم دائماً منتظرند تا ابرها کنار روند و خورشید آشکار شود و از نور و گرمایش بیشتر استفاده کنند، شیعیان مخلص او نیز هر زمان منتظر ظهور اویند.

۲- منکر وجود امام غایب همانند کسی است که وقتی ابرها خورشید را پوشانده وجود خورشید را انکار می‌کند.

۳- هر قدر موانع و ابرها کنار روند، خورشید بیش‌تر ظاهر می‌شود؛ مردم نیز هر قدر موانع معنوی را از جلوی خود بردارند، بیشتر از نور هدایت امام بهره می‌گیرند.^۱

۴- خورشید پشت ابر منافع بسیاری را به زمین ارزانی می‌دارد و وجود ابر مانع بهره‌مندی از برکت وجود خورشید نمی‌شود، برکات مادی و معنوی امام نیز در غیبت ادامه دارد و تحت الشعاع ابر غیبت قرار نمی‌گیرد.

۵- ابر، هرگز وجود خورشید را نمی‌پوشاند بلکه در واقع ما را از دیدن آن محروم می‌کند، غیبت امام (ع) نیز مانع دیدن ایشان می‌شود؛ هر چند که وجود ایشان حتمی است.

۶- ابر، خورشید را از دید کسانی که در زمین هستند می‌پوشاند نه کسانی که برفراز ابر حرکت

می‌کنند؛ غیبت نیز خاص کسانی است که به دنیا و آنچه در آن است، دل بسته‌اند اما کسانی که در آسمان معنویت سیر می‌کنند امکان بهره‌مندی از حضور ایشان را دارند.

۷- همان‌گونه که هرکس به اندازه ارتباطی که با خورشید دارد از نور آن بهره می‌برد، استفاده از واسطه فیض الهی به میزان ارتباط با آن واسطه است.

۸- تبیین امکان عمر طولانی برای امام عصر (ع)

در این مرحله، ابتدا دبیر سؤال را طرح می‌کند سپس از دانش‌آموزان می‌خواهد که درباره محال عقلی و محال عادی بیندیشند و تفاوت آن دو را ذکر کنند.

در این قسمت، معلم باید بکوشد با ذکر نمونه‌های مختلف و مثال‌های متعدّد تفاوت این دو محال را روشن سازد البته بهتر است این مثال‌ها از دانش‌آموزان خواسته شود تا ذهن آنان با این دو مفهوم بیش‌تر آشنا شود. هم‌چنین خوب است مثال‌هایی روی تابلو نوشته شود تا دانش‌آموزان تشخیص دهند کدام محال عقلی و کدام محال عادی است. به این منظور از مثال‌های زیر می‌توان استفاده کرد :

۱- دایره بودن مثلث (محال عقلی)

۲- سیاه بودن سفید (محال عقلی)

۳- رفتن انسان به منظومه‌های دور دست (محال عادی)

۴- زنده شدن مرده (محال عادی)

۵- پرواز انسان در فضا برای مردم ۳۰۰ سال پیش (محال عادی)

با این تمرین‌ها، دانش‌آموزان تفاوت میان غیرعادی و غیرعقلی را بهتر درک می‌کنند. پس از این تمرین‌ها از آن‌ها می‌پرسیم که آیا طول عمر امام زمان (عج) غیرعادی است یا غیرعقلی. در این مرحله، دانش‌آموزان، اغلب درست تشخیص خواهند داد و غیرعادی بودن آن را تصدیق خواهند کرد. اگر دانش‌آموزانی هم‌چنان مشکل داشته باشند و غیرعادی بودن طول عمر امام را متوجه نشده باشند، دبیر محترم دخالت می‌کند و توضیحات بیش‌تری می‌دهد.

د) انجام بخش اندیشه و تحقیق

این بخش دارای چهار سؤال است :

سؤال اوّل: آیه ۱۱ سوره رعد چنین است: «لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَ مَا لَهُمْ مِنْ

دونه‌ی مین والی.» آدمی را فرشتگانی در پی است از پیش روی و از پشت وی که او را به فرمان خدا نگه می‌دارند؛ همانا خداوند آن‌چه را گروهی دارند دگرگون نکند تا آن‌گاه که آن‌چه را در خودشان است دگرگون کنند و چون خدا برای گروهی بدی خواهد، هرگز آن را بازگشت نباشد و آنان را جز او هیچ دوست و سرپرستی نیست.»

آن قسمت از آیه که در این‌جا موردنظر است، عبارت «إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ» است. این آیه بیان می‌کند که اگر خداوند در زندگی ما تغییری پدید می‌آورد، با اعمال و تصمیم‌گیری‌های ما ارتباط دارد. به همین جهت، علت غیبت و تداوم آن هم به ما انسان‌ها برمی‌گردد.

سؤال دوم: این تمرین در قالب مقایسه در درس ارائه شده است. لذا از محتوای به‌دست آمده در آن فعالیت، می‌توان برای پاسخ به این سؤال بهره گرفت.

سؤال سوم: این سؤال برای تشخیص بهتر امور غیرعادی پیرامون خود با محال عقلی است.

نمونه‌هایی از محال عقلی: یک عدد هم زوج باشد هم فرد

کوچک‌تر بودن کل یک مجموعه از جزء آن مجموعه

یک شکل هم مثلث باشد، هم دایره

افتادن سیب از درخت، بدون علت

نمونه‌هایی از امور غیرعادی:

کسی که بتواند ده دقیقه زیر آب بماند.

برخورد یک سیاره با زمین

تولد ده قلو در یک زایمان

سؤال چهارم: اینکه قرآن کریم خبر می‌دهد حضرت نوح ۹۵۰ سال قوم خود را به توحید دعوت کرد، نشان می‌دهد که حضرت نوح حداقل عمری حدود هزار سال داشته است و این احتمال هم زیاد است که مردم زمان ایشان عموماً همین قدر عمر می‌کرده‌اند و این گونه نبوده که مردم آن زمان مثلاً حدود صد سال عمر کرده و مرده‌اند و مردم دیگری آمده‌اند و دوباره حضرت نوح آن‌ها را به توحید دعوت کرده و این‌ها هم حدود صد سال عمر کرده و دوباره انسان‌های دیگری آمده‌اند. بیان قرآن کریم حاکی از آن است که حضرت نوح همان مردم را نهصد و پنجاه سال دعوت کرد و پذیرفتند.

پس می‌توان گفت که در یک زمانی عمرهای حدود هزار سال وجود داشته است. پس عمر چند

هزار ساله هم امر غیرممکنی نیست، آن هم برای یک انسانی که مسئولیت برپایی حکومت جهانی را برعهده دارد.

هـ) انجام بخش پیشنهاد

دو پیشنهادی که در این درس آمده، برای تقویت محبت قلبی و رابطه انسی با امام عصر (عج) است.

اجرای این گونه پیشنهادها وقتی میسر است که دبیر به این قبیل فعالیت ها اهمیت دهد و دانش آموزان را به انجام آن ها تشویق نماید و برای انعکاس مطلوب آن ها در کلاس، برنامه داشته باشد.

و) ارزشیابی از میزان یادگیری

در ارزشیابی این درس باید موارد زیر لحاظ شود :

- ۱- قرائت و ترجمه آیات
- ۲- انجام فعالیت پیام آیات
- ۳- تبیین علت غیبت امام عصر (ع)
- ۴- تبیین چگونگی انجام مسئولیت های امامت توسط امام عصر (ع)
- ۵- تبیین ولایت معنوی امام عصر (ع)
- ۶- تبیین تفاوت حضور و ظهور امام عصر (ع)
- ۷- انجام فعالیت مقایسه
- ۸- انجام فعالیت خودارزیابی
- ۹- تبیین نامشخص بودن زمان ظهور
- ۱۰- تبیین امکان طولانی بودن عمر امام عصر (ع)
- ۱۱- پاسخ به سؤال های بخش اندیشه و تحقیق
- ۱۲- انجام بخش پیشنهاد
- ۱۳- مشارکت و همکاری در تدریس

قسمت سوم : تمهیدات

الف) دانستنی‌های ضروری معلم

۱- نامهٔ امام عصر (عج) به آخرین نایب خاص خود، علی بن محمد سمری
 «بسم الله الرحمن الرحيم. ای علی بن محمد سمری، خداوند پاداش برادرانت را در حق تو بزرگ گرداند. تائشش روز دیگر از دنیا می‌روی. کارهای خود را سامان ده و به هیچ کس برای جانشینی پس از خود وصیت مکن که غیبت کامل آغاز شده است. دیگر ظهوری نیست مگر پس از اذن خداوند و این اذن پس از گذشت مدتی طولانی خواهد بود. در این مدت، قلب‌ها سخت و زمین از ستم پرمی‌گردد. و به زودی از شیعیان من، خواهند آمد کسانی که ادعای مشاهده و دیدن مرا بکنند. آگاه باشید هر کس قبل از خروج سفیانی و صیحهٔ آسمانی ادعا کند که مرا دیده است، دروغگو و افترا زننده است. توان و نیرویی نیست مگر از جانب خداوند.»^۱

۲- چند شعر از قیصر امین‌پور دربارهٔ انتظار ظهور و دیدار امام عصر (عج)

دستی ز کرم به شانهٔ ما نزدی	بالی به هوای دانهٔ ما نزدی
دیری است دلم چشم به راهت دارد	ای عشق، سری به خانهٔ ما نزدی

* * *

صبح بی‌تورنگ بعد از ظهر یک آدینه دارد	بی‌توحتی مهربانی حالتی از کینه دارد
بی‌تومی گویند تعطیل است کار عشق بازی	عشق اما کی خبر از شنبه و آدینه دارد
جغد بر ویرانه می‌خواند به انکار تو اما	خاک این ویرانه‌ها بویی از آن گنجینه دارد
خواستم از رنجش دوری بگویم، یادم آمد	عشق با آزار، خویشاوندی دیرینه دارد
در هوای عاشقان پرمی‌کشد بایی قراری	آن کبوتر چاهی زخمی که او در سینه دارد
ناگهان قفل بزرگ تیرگی را می‌گشاید	آن که در دستش کلید شهر پرآینه دارد

از کتاب تنفس صبح

۱- کمال الدین و تمام النعمة، شیخ صدوق، ص ۵۱۶

۳- شعری از حضرت امام خمینی «ره» درباره ظهور

غم مخور ایام هجران روبه پایان می‌رود	این خماری از سرِ ما می‌گساران می‌رود
پرده را از روی ماه خویش بالا می‌زند	غمزه را سرمی‌دهد غم از دل و جان می‌رود
بلبل اندر شاخسار گل هویدا می‌شود	زاغ با صدشر مساری از گلستان می‌رود
محفل از نور رخ او نور افشان می‌شود	هرچه غیر از ذکر یار از یاد رندان می‌رود
ابرها از نور خورشید رخس پنهان شوند	پرده از رخسار آن سرو خرامان می‌رود
وعده دیدار نزدیک است یاران مژده باد	روز وصلش می‌رسد ایام هجران می‌رود

۴- برخی کارها که می‌تواند به صورت برنامه در زندگی اجرا شود تا رابطه قلبی، با امام عصر(عج)

تقویت شود :

— مطالعه کتاب‌های آموزنده درباره ایشان

— پیگیری آرمان‌های ایشان، به خصوص عدالت اجتماعی

— کسب صفاتی که لازمه باری ایشان هنگام ظهور است

— دعا برای تعجیل در ظهور و فرج

— خواندن دعای عهد پس از نماز صبح

— دادن صدقه برای سلامتی آن حضرت

— معرفی ایشان به دیگران

۵- ضرورت دائمی وجود امام در همه عصرها

علامه طباطبایی می‌گوید :

«هرگز جهان بشریت از دین خدا و از امامی که حامل و نگهبان آن است، خالی نمی‌شود.»^۱

همچنین می‌گوید :

«همان دلیلی که فرستادن پیامبران و برقرار ساختن دعوت دینی را ایجاب می‌کرد، عیناً اقتضا

می‌کند که پس از درگذشت پیامبر — که با عصمت خود، نگهبان دین و رهبر مردم بود — باید خدای متعال کسی را که در اوصاف کمالی (به غیر از وحی و نبوت) مانند او باشد، به جای وی بگمارد که معارف و شرایع دین را دست نخورده نگهبانی کند و مردم را رهبری نماید و گر نه برنامه هدایت عمومی به هم می‌خورد و محبت مردم بر خدا تمام می‌شود.

چنان‌که عقل به واسطه خطا و لغزشی که دارد، نمی‌تواند مردم را از پیامبران خدا بی‌نیاز نماید، هم‌چنین وجود علمای دین در میان امت و تبلیغات دینی آنان، مردم را از امام مستغنی نمی‌کند؛ زیرا، چنان‌که روشن شد، بحث در این نیست که مردم از دین پیروی می‌کنند یا نمی‌کنند، بلکه سخن در این است که دین خدا باید دست‌نخورده و بی‌این‌که تغییر و تبدیل پذیرد، یا از میان برود، به مردم برسد...»^۱

۶- علت غیبت

مرحوم خواجه‌نصیرالدین طوسی می‌گوید :
«وجوده لطف و تصرفه لطف آخر وعدمه منّا»^۲

ب) منابع

- ۱- امین‌پور، قیصر؛ تنفس صبح، انتشارات سروش (برای دانش‌آموزان)
- ۲- پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، قیسات (مجله) شماره ۳۳ (برای معلم و دانش‌آموز)
- ۳- پورسیدآقای، پیدای پنهان، انتشارات حضور (برای دانش‌آموز)
- ۴- جوادی آملی، عبدالله؛ عصارة خلقت، مرکز نشر اسراء (برای معلم و دانش‌آموز)
- ۵- حکیمی، محمدرضا؛ خورشید مغرب، دفتر نشر فرهنگ اسلامی (برای معلم و دانش‌آموز)
- ۶- خسروشاهی، هادی؛ مصلح جهانی، انتشارات اطلاعات (برای معلم و دانش‌آموز)
- ۷- دژاکام، علی؛ آیینة موعود، پژوهشکده فرهنگ و معارف (برای معلم و دانش‌آموز)
- ۸- شفیعی سروستانی، اسماعیل؛ پیشگویی‌ها و آخرالزمان، مؤسسه فرهنگی موعود (برای معلم و دانش‌آموز)

۹- صافی گلپایگانی، لطف‌الله؛ منتخب الاثر (برای معلم)

۱۰- صاحب خلق، نصیر؛ پروتستانتنیزم، پیوریتانیسم و مسیحیت صهیونیستی، انتشارات موعود (برای معلم)

۱۱- صدر، محمدباقر؛ رهبری برفراز قرون، ترجمه مصطفی شفیعی (برای معلم و دانش‌آموز)

۱۲- فاطمیان، علی؛ نشانه‌های پایان، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (برای معلم و دانش‌آموزان)

۱۳- مطهری، مرتضی؛ قیام و انقلاب و حضرت مهدی، انتشارات صدرا (برای معلم و دانش‌آموز)

۱۴- محدثی، جواد؛ صبح امید، بوستان کتاب (برای دانش‌آموزان).

۱- همان، ص ۲۰۰

۲- کشف المراد، چاپ اسلامیه، ص ۵۷